

УДК: 94(477.81)«1931/1939»

DOI: 10.35619/iiu.v1i19.620

Давидюк Руслана

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри історії України

Рівненського державного гуманітарного університету,

м. Рівне, Україна

ORCID: 0000-0003-0485-5121

e-mail: davrus63@gmail.com

«ПРОСВІТЯНСЬКІ ХАТИ» НА ВОЛИНІ: ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ (1931-1939 рр.)

Анотація. У статті висвітлено обставини появи, форми діяльності та особливості співпраці з польською владою української культурно-освітньої організації «Просвітянська хата», осередки якої діяли з 1931 до 1939 р. по селах Волинського воєводства. Доведено, що «Просвітянські хати» репрезентували проурядові культурно-освітні практики українців у Західній Волині. Методологія дослідження базується на хронологічному, історико-культурному методах, а також методах аналізу і синтезу. Наукова новизна статті полягає у залученні до наукового обігу архівних документів, міжвоєнної періодики, що дозволило виокремити особливості функціонування «Просвітянських хат» як культурно-освітніх організацій при регіональній проурядовій партії Волинське українське об'єднання (ВУО). Активізація культурно-освітнього українського руху Західної Волині у 1920-х років була пов'язана з діяльністю повітових «Просвіт» та їх філій по селах. Після їх заборони у селах за сприяння польської воєводської влади почали виникати «Просвітянські хати». Основні форми їх роботи: розповсюдження українських книг, газет, підручників, відкриття бібліотек, проведення концертів, заснування драматичних гуртків, організація національних свят, а також підтримка ідей українсько-польського порозуміння. Доведено, що, незважаючи на труднощі і перешкоди, діяльність «Просвітянських хат» була важливим чинником збереження національної самосвідомості місцевих українців.

Ключові слова: культура, освіта, Волинь, «Просвіта», «Просвітянська хата», Волинське українське об'єднання, Польща.

Постановка проблеми. Культурно-освітній рух українців на території Західної Волині, яка після Української революції опинилась у складі Другої Речі Посполитої, був сконсолідований навколо «Просвіт». Це товариство прийшло на Волинь, а також Полісся, Холмщину із Наддніпрянщини, що перед Великою війною запозичила його у Галичини. У 1920-х рр. «Просвіта», організаційно об'єднуючись в окремі повітові організації, оживляла та розвивала всі галузі національного життя. Хоча організаційно «Просвіта» на Волині не підпорядковувалась «Просвіті» у Галичині, але існування таких контактів на людському, методичному рівні непокоїло польську владу. Після

заборони польською владою повітових «Просвіт» на Волині, культурно-освітній простір по селах заповнили проурядові «Просвітянські хати».

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Виникнення і функціонування просвітянських осередків західноукраїнського суспільства, їхнє місце і роль у суспільно-політичних процесах міжвоєнної доби широко розглядалися у наукових дослідженнях українських вчених. Однак більшість з них (Б. Савчук, І. Зуляк, М. Філіпович та ін.) зосереджувалась на аналізі діяльності товариства «Просвіта», натомість «Просвітянські хати», що діяли у 1930-х рр. у Волинському воєводстві довгий час залишались поза увагою науковців. Звертались до цієї проблеми Р. Давидюк, М. Кучерепа. Джерельною базою статті стали архівні документи і матеріали міжвоєнної періодики.

Мета статті полягає у критичному осмисленні діяльності проурядових культурно-освітніх осередків «Просвітянських хат» на території Волинського воєводства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Призначення у 1928 р. на посаду воєводи Генрика Юзевського ознаменувалося формуванням концепції багатовекторної «волинської політики», яка передбачала охоплення всіх граней життя воєводства із наданням прерогативи налагодженню українсько-польських відносин. Важливим складником нової політики була ідея «сокальського кордону», яка передбачала ізоляцію адміністративними методами волинського життя від впливів Галичини. Практична реалізація «сокальського кордону» розпочалася із закриття повітових «Просвіт» у Волинському воєводстві як найбільш масових та активних українських організацій. В одному зі своїх звітів воєвода писав: «Основною базою галицьких впливів є «Просвіта», яка має розгалужену мережу по всій Волині» (Кучерепа, Давидюк, 2001, с. 79). Тиск на товариство здійснювався методом постійного контролю та заборон з боку влади. Формальних причин для закриття товариства було знайдено багато, зокрема: зберігання заборонених книг, налагодження контактів з львівською «Просвітою», недбалість ведення рахунків тощо. Остаточо всі повітові «Просвіти» та їхні філії у Волинському воєводстві були ліквідовані до 1936 р. Загалом упродовж періоду 1928–1936 рр. влада унеможливила діяльність 630 осередків товариства, що об'єднували 17 700 членів (Відомості, арк. 5).

Аби заповнити утворений культурно-освітній вакуум після ліквідації «Просвіти» та надати українському рухові пропольських тенденцій, Г. Юзевський сприяв будівництву нової мережі подібного типу суспільної організації. Ними стали «Просвітянські хати» у селах та «Рідні хати» у містах. Новоутворені організації були незалежні від центральної «Просвіти» у Львові, діяли виключно та території Волинського воєводства і перебували під впливом лояльної до польської влади регіональної політичної партії – Волинського українського об'єднання (ВУО). ВУО виникло у Луцьку в червні 1931 р. з ініціативи лояльно налаштованих українських політичних діячів і повністю підтримувало дії воєводи Г. Юзевського в рамках «волинського експерименту» (Кучерепа, Давидюк, 2001, с. 25).

Нові конформістські організації категорично негативно оцінювала львівська газета «Діло», громадські організації з галицьким родоводом. На

обмеженість впливу «Просвітянських хат» вказувалось у звітах Волинського воєводського управління: «Впливи того табору, однак, не виходять за рамки міської інтелігенції» (Рапорти, арк. 231). Однак ці організації мали відчутну підтримку в особі волинського воєводи Г. Юзевського та формувалися за ініціативи проурядово налаштованих українців, часто уродженців Наддніпрянщини, котрі поділяли ідеї Варшавської угоди 1920 р.

Перші «Просвітянські хати» виникли 1931 р., тоді ж Волинське воєводське управління затвердило регулямін (статут) «Просвітянських хат ВУО». Для реєстрації організації потрібно було зібрати не менше як 15 підписів, усі члени хати підписували спеціальну декларацію, за якою визнавали автоматичну належність до ВУО (Регулямін, арк. 107).

Збільшення кількості «Просвітянських хат» відбувалося паралельно зі зменшенням «Просвіті», що відповідало планам воєводи Г. Юзевського. «Нині на Волині маємо 22 Просвітянські хати... Припускаю, що протягом року їх чисельність зросте до 50», – писав у звіті за 1933 р. волинський очільник (Кучерепа, Давидюк, 2001, с. 84).

«Просвітянські хати» зосереджували роботу переважно у центральних повітах воєводства: станом на 18 грудня 1935 р. вони функціонували у 27 селах Рівненського повіту (Список членів, арк. 5). 1936 р. на території Здолбунівського повіту діяло 17 осередків (Список товариств, арк. 22). Найбільше хат було зафіксовано 1937 р. у Рівненському повіті – 53 організації (Інструкції, арк. 39). Незважаючи на зростання кількості «Просвітянських хат», вони не змогли повноцінно замінити заборонені «Просвіті», як кількісно, так і якісно. Українське населення йшло до «Просвітянських хат» не тому, що лояльно ставилося до польської влади, а тому що це була чи не єдина легальна українська культурно-освітня організація, де вільно поширювали українське слово.

Метою діяльності «Просвітянських хат» було оголошено об'єднання лояльних до польської влади українців, провадження культурно-освітньої роботи, спільне українсько-польське представництво у місцевих установах. Згідно зі статутом хати мали видавати друком і поширювати українські книги, газети, підручники, відкривати бібліотеки, читальні, проводити концерти тощо. Нові філії організовували різні свята, вечори з нагоди Шевченківських днів, Різдва Христового, Дня матері, академії на честь українських діячів, літературні вечори за участі української інтелігенції, засновували численні курси. Просвітянські бібліотеки розповсюджували книги на різну тематику, хоча переважали твори українських письменників: Тараса Шевченка, Лесі Українки, Панаса Мирного, Михайла Коцюбинського. Зокрема, бібліотека у Здолбунівському повіті нараховувала понад 1 000 екземплярів книг українською мовою. Діяло 10 пересувних (мандрівних) бібліотек, які передавали книги для читання у «Просвітянські хати» по селах (Протокол–1, арк. 22). У хатах організовували читання газет, рефератів. За гроші, зібрані під час вистав, управа виписувала додатки до «Нового часу», комплект «Для самоосвіти» (дешеві книжки для народу). Щорічно у травні просвітянські відділи відзначали річницю з дня смерті Головного отамана Армії УНР Симона Петлюри. При «Просвітянських хатах» виникали і активно працювали

«Народні хори ВУО», створювали драматичні гуртки, які не лише задовольняли творчі прагнення селян, але й були джерелом доходів, адже культурно-освітні осередки мали щорічно сплачувати від 50 до 100 зл. окружній управі ВУО (Протокол – 2, арк. 21, 25 зв.).

Поширенню національної культури сприяло проведення українських свят, зокрема Свята Матері. На території Рівненського повіту його вперше урочисто відзначали 20 червня 1937 р. у Глинську. Було організовано піший похід дівчат, хлопців і дітей у національному вбранні під керівництвом оркестру, виїзд дев'ятнадцяти вершників у історичних козацьких строях, молебень українською мовою, виступ хору, декламацію віршів, концерт, театральні сценки, що створювало урочисту, сповнену національного духу атмосферу (Свято Матері у Глинську, 1937, с. 6).

Традиційно урочисто культурні осередки влаштовували академії, присвячені подіям Крут, героям Базару. Як данину загиблим під Базаром, у Здолбунові організували збір коштів на допомогу учням школи ім. Симона Петлюри у Перемишлі та Рівненської української гімназії, на впорядкування козацьких могил у селах Здовбиця та Михалківці Здолбунівського повіту, с. Зимне Володимирського повіту. Частину зібраних коштів передали Українському товариству допомоги інвалідам у Львові. Такі ж урочистості ініціювали «Просвітянські хати» в Дядьковичах, Богдашеві, Городку, Новосілках, Колоденці й ін. (Свято Базару, 1937, с. 10).

Діяльність «Просвітянських хат», заходи, організовані їхніми членами, ретельно контролювала влада, за найменшого порушення активісти зазнавали переслідувань. Голову «Просвітянської хати» у Радивиліві Лучканя арештували за те, що у приміщенні, де відбувалося просвітянське свято, «портрет Ю. Пілсудського висів біля чорного ходу» (Протокол – 3, арк. 13 зв.). На проведення вечорів, академій, занять гуртків, свят у кожній окремій ситуації потрібен був дозвіл староства. Організаторів зобов'язували повідомляти про кількість учасників запланованого дійства, дату його проведення, місцезнаходження, надсилати протоколи засідань. Усе це залишало відбиток нерішучості та несамостійності на діяльності «Просвітянських хат». Члени цієї організації неодноразово демонстрували відверту прихильність до польської влади. Присутні на зібранні 16 вересня 1934 р. очільники «Просвітянських хат» Острозького повіту під керівництвом Інокентія Гловацького ухвалили рішення взяти участь у Волинських торгах, святі до 10-ліття Корпусу охорони прикордоння (КОП), висловивши вдячність «повітовому старості за сприяння українським культурним організаціям» (Огляди, арк. 218 зв.). Водночас, траплялося й інше: вчитель-емерит, у минулому підхорунжий Армії УНР Микола Бережнюк, на знак протесту проти арештів, проведених польською поліцією в Костопільському повіті, 1936 р., вийшов зі складу «Просвітянської хати», яку до того очолював (Списки, арк. 25). Василь Степанюк казав слідчому: «Націоналістом я став у 1938 р., будучи членом «Просвітянської хати» у с. Бабин. Я регулярно ходив на зібрання, де читали різні книги, націоналістичну літературу. Внаслідок цього у мене склалися націоналістичні погляди» (Протокол – 4, арк. 19).

У створенні та роботі «Просвітянських хат» брали активну участь колишні учасники Української революції, що осіли у Волинському воєводстві як політичні емігранти. Зокрема, у с. Сінне Тучинської гміни Рівненського повіту хату очолював уродженець м. Ново-Фастів Сквирського повіту Київської губернії Григорій Щербанюк, у с. Сухівці Клеванської гміни Петро Франчук, що народився у с. Глухівці Козятинської волості Бердичівського повіту Київської губернії. Обоє у минулому були старшинами Армії УНР (Давидюк, 2023, с. 261, 278). Відкриттю «Просвітянської хати» у с. Новий Двір сприяв колишній член Української Центральної Ради (УЦР), секретар президії Трудового конгресу від Селянської спілки (1919), уродженець Катеринослава Сергій Бачинський, який згодом долучився до боротьби за появу просвітянського осередку у Межирічах. Два роки рівненське староство не дозволяло там реєструвати філію, мотивуючи це тим, що «не варто відкривати товариство у прикордонній території», «кількість «Просвітянських хат» у Рівненському повіті і так завелика». Активісти шість разів подавали документи для реєстрації просвітянського осередку у Межирічах. Староста навіть погрожував С. Бачинському виселенням, якщо він не припинить «добиватися відкриття хати, драмгуртка і проведення академій». Діяльність цієї «Просвітянської хати» вдалося започаткувати лише в серпні 1937 р., після зміни рівненського старости. На 20 березня 1938 р. до складу просвітянської організації у Межирічах входила 51 особа (Давидюк, 2016, с. 475).

Приблизно такою ж була чисельність «Просвітянської хати» с. Богдашів Рівненського повіту. Її активіст Олександр Боярчук стверджував: «До «Просвітянської хати» належало осіб 50, на збори збиралися кожного тижня, як правило, у суботу, читали польські та українські газети, книги» (Протокол–5, арк. 12 зв.). Представники «Просвітянських хат» часто практикували повітові зібрання. Зокрема, 24 листопада 1935 р. на такому зібранні у Здолбунові обговорювали питання українсько-польської співпраці та господарські проблеми за присутності послів Петра Певного та Степана Скрипника. Наступного дня аналогічне зібрання відбулось у Рівненському повіті (Звіти, арк. 313 зв.).

Інструкторів «Просвітянських хат» готували на спеціальних курсах. У січні 1935 р. на місячних курсах у Рівному навчалось 48 слухачів. Викладали там переважно унерівські політичні емігранти: Степан Скрипник («Державний устрій» – 12 год.), Надія Ішук («Засадничі відомості в математиці» – 24 год.), Созонт Кальмуцький («Курс для сільських диригентів» – 150 год.), Петро Зінченко («Аматорський театр» – 41 год.), Євген Архипенко («Сільське господарство») й ін. (Програма курсів (1935), с. 5).

У боротьбі за впливи на місцеве населення «Просвітянські хати» стикалися з протидією інших громадських і політичних структур. Очільник хати у с. Колоденка Рівненського повіту Г. Кисіль повідомляв, що «великими здобутками похвалитися не можемо, бо значно перешкоджає нашій роботі гурток Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО)» (Наглядова справа, арк. 27). У с. Вільгір Бугринської гміни «Просвітянська хата» бойкотувала всі вистави й імпрези, організовані Волинським союзом сільської молоді (ВССМ), внаслідок чого постало питання про її закриття.

Нагадаємо, що ВССМ мав мішаний (польсько-український) національний склад, на відміну від власне українського складу «Просвітянських хат». Хоча обидві організації мали підтримку воєводи Г. Юзевського, але на ВССМ покладались особливо великі надії щодо реалізації «волинського експерименту».

Результативній роботі «Просвітянських хат» перешкождали внутрішні суперечності. У 1936 р. в приміщенні «Просвітянської хати» в Здолбуніві на зібранні представників українських організацій йшлося про відзначення 10-ї річниці смерті Симона Петлюри. Олександр Огородник заявив про недоцільність утворення в Здолбунівському повіті спеціального комітету, запропонувавши дочекатися воєводських директив із Луцька. Проти такої пропозиції виступила частина членів «Союзу українок», спортивного товариства «Гарт», філії Українського центрального комітету (УЦК), що призвело до розколу, внаслідок якого частина активістів на чолі з О. Огородником залишила засідання. «Просвітянську хату» в Острозі від самого початку поборювало «Українське товариство доброчинності» (УТБ): під впливом цієї боротьби «Просвітянська хата» перервала свою діяльність і від 1934 р. була нечинна. Активні члени УТБ розпочали спроби реорганізації «Просвітянської хати» і взяли керівництво у свої руки», – повідомляв повітовий староста воєводському уряду (Давидюк, 2016, с. 476).

У другій половині 1930-х рр. «Просвітянські хати» як легальні українські осередки стали ширмою для поширення націоналістичних ідей, зокрема діячами Організації українських націоналістів (ОУН) і Фронту національної єдності (ФНЄ). У поліційних звітах неодноразово повідомляли, що «назва «Просвітянська хата» слугує прикриттям діяльності націоналістичної пропаганди» (Донесення, арк. 4). Представник КОП-у у 1934 р. доповідав керівництву, що із 22 зареєстрованих «Просвітянських хат» 9 підпали під вплив ОУН; а у 1936 р. інформував, що 70% «Рідних хат» і «Просвітянських хат» охоплені впливами нелегальних партій. Згідно з інформацією конфідентів члени «Просвітянської хати» співали антидержавні пісні, яких їх навчив «Дмитро Чирський, емігрант, не має обивательства польського, але у «Просвітянській хаті» має великий вплив, поширює націоналізм і сепаратизм серед української молоді ... ставши її духовним лідером» (Донесення, арк. 7). У звітах поліції було відзначено, що учасники драматичної секції «Просвітянської хати» в с. Забороль Рівненського повіту, збираючись на репетиціях, обговорюють і поширюють ідеї ОУН. Унаслідок цього 22 серпня 1938 р. хату закрили (Листування, арк. 5-7). На думку командувача бригади КОП «Волинь» полковника М. Красіцького, структури на зразок «Просвітянських хат» і «Рідних хат» не мали права провадження своєї діяльності через можливість членства в них небезпечних політичних елементів (Протокол–6, арк. 5). Незважаючи на різного роду труднощі та обмеження, «Просвітянські хати» на Волині проіснували до початку Другої світової війни.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Утворені 1931 р. «Просвітянські хати» діяли в селах, винятково на території Волинського воєводства, знаходилися під ідеологічним впливом ВУО та були складником «волинського експерименту» воєводи Г. Юзевського. Разом із прихильністю

до ідей українсько-польської співпраці, ці організації сприяли піднесенню культурно-освітнього рівня населення краю, розвитку національної самосвідомості через українську книгу, газету, пісню. Вони проводили різноманітні заходи, концерти, національні свята, приурочені історичним подіям і визначним постатям. З іншого боку, «Просвітянські хати» спричинили посилення ізоляціонізму, розрив контактів із культурно-освітніми товариствами Галичини. Діяльність «Просвітянських хат», попри їхню лояльність і поміркованість, ретельно контролювала польська влада. У другій половині 1930-х роках під їхнім «дахом» подекуди почали ширитися ідеї, репрезентовані українським націоналістичним рухом.

Роботу «Просвітянських хат» не можна оцінити однозначно, адже їх успішність достатньою мірою залежала від ініціативності, організованості як керівників, так і рядових членів. З огляду на це, перспективно виглядає дослідження діяльності активістів просвітянського руху на Волині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Кучерепа, М., Давидюк, Р. (2001). *ВУО. Волинське українське об'єднання (1931–1939 рр.)*. Монографія. Луцьк: Надтир'я. 420 с.

Відомості про діяльність політичних партій. *Держархів Волинської обл.*, ф. 46, оп. 9-а, спр. 1076.

Рапорти Волинського воєводського управління про суспільно-політичне становище на території воєводства. *Держархів Рівненської обл.*, ф. 33, оп. 4, спр. 56.

Регулямін «Просвітянських хат» ВУО. *Держархів Волинської обл.*, ф. 198, оп. 1, спр. 5.

Список членів Просвітянської хати ВУО на території Рівненського повіту. *Держархів Рівненської обл.*, ф. 30, оп. 18, спр. 2469.

Список товариств і союзів, що діють на території Здолбунівського повіту. *Держархів Рівненської обл.*, ф. 156, оп. 2, спр. 311.

Інструкції і розпорядження окружної управи ВУО. *Держархів Волинської обл.*, ф. 198, оп. 1, спр. 3.

Протокол–1. Протокол допиту Огородника Олександра Євдокимовича. *Держархів Рівненської обл.*, ф. Р–2771, оп. 2, спр. 5716.

Протокол–2. Протокол допиту Бачинського Сергія Васильовича. *Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Київ (ГДА СБУ, м. Київ)*, ф. 6, спр. 69848, т. 2.

Свято Матері у Глинську (1937). *Волинське слово*, 22,8 липня, 6.

Свято Базару (1937). *Волинське слово*, 1, 1 січня, 10.

Протокол–3. Протокол допиту Барановського Леоніда Андрійовича. *ГДА СБУ, м. Рівне*, ф. 5(Р), спр. 8405.

Огляди Волинського воєводського управління про діяльність політичних партій, товариств і союзів на території воєводства. *Держархів Рівненської обл.*, ф. 33, оп. 4, спр. 69.

Списки офіцерів петлюрівської армії і армії УГА. *Держархів Волинської обл.*, ф. 46, оп. 9, спр. 4041.

Протокол–4. Протокол допиту Степанюка Василя Андріановича. *Держархів Рівненської обл.*, ф. Р–2771, оп. 2, спр. 1025.

Давидюк, Р. (2023). *В інтер'єрі міжвоєнної Волині: Біографи політичних емігрантів – учасників Української революції* / за ред. Андрія Жив'юка. Рівне-Львів: Простір-М. 284 с.

Давидюк, Р. (2016). *Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства: монографія*. Львів; Рівне: Дятлик М. 704 с.

Протокол–5. Протокол допиту Боярчука Олександра Парфеновича. *ГДА СБУ, м. Рівне*, ф. 5(Р), спр. 9128.

Звіти і рапорти Волинського воєводського управління і бригади «Волинь» Корпусу охорони прикордоння про суспільно-політичне становище на території воєводства. *Держархів Рівненської обл.*, ф. 33, оп. 4, спр. 74.

Програма курсів (1935). *Волинське слово*, 1–2, 7 січня, 5.

Наглядова справа за діяльністю ВУО у м. Рівне. *Держархів Рівненської обл.*, ф. 30, оп. 20, спр. 841, арк. 27.

Донесення постерунків державної поліції про суспільно-політичну діяльність українського товариства «Просвітянська хата». *Держархів Тернопільської обл.*, ф. 2, оп. 1, спр. 183, арк. 4.

Листування з повітовими старостами про діяльність «Просвітянських хат». *Держархів Волинської обл.*, ф. 46, оп. 9-а, спр. 611.

Протокол–6. Протокол конференції у воєводському управлінні з питання охорони державних кордонів, 19 травня 1936 – 6 червня 1939 рр. *Держархів Волинської обл.*, ф. 46, оп. 9, спр. 3844.

REFERENCES

Kucherepa, M., Davydiuk, R. (2001). *VUO. Volynske ukrainske obiednannia (1931–1939 rr.). Monohrafiia*. [Volyn Ukrainian Association (1931-1939). Monograph]. Lutsk: Nadstyria. 420 s. [in Ukrainian].

Vidomosti pro diialnist politychnykh partii [Information on the Activities of Political Parties]. *Derzharkhiv Volynskoi obl.*, f. 46, op. 9-a, spr. 1076. [in Polish].

Raporty Volynskoho voievodskoho upravlinnia pro suspilno-politychne stanovyshche na terytorii voievodstva [Reports of the Volyn Voivodeship Administration on the Socio-political Situation in the Voivodeship]. *Derzharkhiv Rivnenskoj obl.*, f. 33, op. 4, spr. 56. [in Polish].

Rehuliamin «Prosvitianskykh khat» VUO [Regulamine of «Enlightenment Houses» of the VUO]. *Derzharkhiv Volynskoi obl.*, f. 198, op. 1, spr. 5. [in Ukrainian].

Spysok chleniv Prosvitianskoj khaty VUO na terytorii Rivnenskoho povitu [List of Members of the VUO's Enlightenment House in Rivne region]. *Derzharkhiv Rivnenskoj obl.*, f. 30, op. 18, spr. 2469. [in Polish].

Spysok tovarystv i soiuziv, shcho diiut na terytorii Zdobunivskoho povitu [List of Societies and Unions Operating in Zdobuniv district]. *Derzharkhiv Rivnenskoj obl.*, f. 156, op. 2, spr. 311. [in Polish].

Instruktsii i rozporiadzhennia okruzhnoi upravly VUO [Instructions and Orders of the District Administration of VUO]. *Derzharkhiv Volynskoi obl.*, f. 198, op. 1, spr. 3. [in Ukrainian].

Protokol–1. Protokol dopytu Ohorodnyka Oleksandra Yevdokymovycha [Minutes 1. Minutes of Interrogation of Oleksandr Yevdokymovych Ohorodnyk]. *Derzharkhiv Rivnenskoï obl.*, f. R–2771, op. 2, spr. 5716. [in Ukrainian].

Protokol–2. Protokol dopytu Bachynskoho Serhiia Vasylovycha [Minutes 2. Minutes of Interrogation of Serhii Bachynskiy]. *Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy, m. Kyiv (HDA SBU, m. Kyiv)*, f. 6, spr. 69848, t. 2. [in Ukrainian].

Sviato Materi u Hlynsku [Mother's Day in Hlynsk] (1937). *Volynske slovo*, 22, 8 lypnia, 6. [in Ukrainian]

Sviato Bazaru [Bazaar Festival]. (1937). *Volynske slovo*, 1, 1 sichnia, 10. [in Ukrainian].

Protokol–3. Protokol dopytu Baranovskoho Leonida Andriiovycha [Minutes 3. Minutes of Interrogation of Leonid Baranovsky]. *HDA SBU, m. Rivne*, f. 5(R), spr. 8405. [in Ukrainian].

Ohliady Volynskoho voievodskoho upravlinnia pro diialnist politychnykh partii, tovarystv i soiuzyv na terytorii voievodstva [Reviews by the Volyn Voivodeship Office on the Activities of Political Parties, Associations and Unions in the Voivodeship]. *Derzharkhiv Rivnenskoï obl.*, f. 33, op. 4, spr. 69. [in Polish].

Spysky ofitseriv petliurivskoi armii i armii UHA [Lists of Officers of the Petliura Army and the UGA Army]. *Derzharkhiv Volynskoi obl.*, f. 46, op. 9, spr. 4041. [in Polish].

Protokol–4. Protokol dopytu Stepaniuka Vasylia Andrianovycha [Minutes 4. Minutes of Interrogation of Vasyl Andrianovych Stepaniuk]. *Derzharkhiv Rivnenskoï obl.*, f. R–2771, op. 2, spr. 1025. [in Ukrainian].

Davydiuk, R. (2023). V interieri mizhvoiennoi Volyni: Biohramy politychnykh emihrantiv – uchastnykiv Ukrainskoi revoliutsii [The Interior of Interwar Volyn: Biographies of Political Emigrants - Participants of the Ukrainian Revolution] / za red. Andriia Zhyviuka. Rivne-Lviv: Prostir-M. 284 s. [in Ukrainian].

Davydiuk, R. (2016). Ukrainska politychna emihratsiia v Polshchi: sklad, struktura, hromadsko-politychni praktyky na terytorii Volynskoho voievodstva: monohrafiia [Ukrainian Political Emigration in Poland: Composition, Structure, Socio-political Practices on the Territory of Volyn Voivodeship: monograph]. Lviv; Rivne: Diatlyk M. 704 s. [in Ukrainian].

Protokol–5. Protokol dopytu Boiarchuka Oleksandra Parfenovycha [Minutes 5. Minutes of Interrogation of Oleksandr Parthenovych Boyarchuk]. *HDA SBU, m. Rivne*, f. 5(R), spr. 9128. [in Ukrainian].

Zvity i raporty Volynskoho voievodskoho upravlinnia i bryhady «Volyn» Korpusu okhorony prykordonnia pro suspilno-politychne stanovyshche na terytorii voievodstva [Reports of the Volyn Voivodeship Office and the Volyn Brigade of the Border Guard Corps on the Socio-political Situation in the Voivodeship]. *Derzharkhiv Rivnenskoï obl.*, f. 33, op. 4, spr. 74. [in Polish].

Prohrama kursiv [Course Programme]. (1935). *Volynske slovo*, 1–2, 7 sichnia, 5. [in Ukrainian].

Nahliadova sprava za diialnistiu VUO u m. Rivne [Supervisory Case on the Activities of the NGO in Rivne.]. *Derzharkhiv Rivnenskoï obl.*, f. 30, op. 20, spr. 841, ark. 27. [in Polish].

Donesennia posterunkiv derzhavnoi politsii pro suspilno-politychnu diialnist ukrainskoho tovarystva «Prosvitianska khata» [Posters by the State Police About the Socio-political Activities of the Ukrainian society “Enlightenment House”]. *Derzharkhiv Ternopil'skoi obl.*, f. 2, op. 1, spr. 183, ark. 4. [in Polish].

Lystuvannia z povitovymy starostvamy pro diialnist “Prosvitianskykh khat” [Correspondence with County Starostas About the Activities of the “Enlightenment Houses”]. *Derzharkhiv Volyn'skoi obl.*, f. 46, op. 9-a, spr. 611. [in Polish].

Protokol–6. Protokol konferentsii u voievodskomu upravlinni z pytannia okhorony derzhavnykh kordoniv, 19 travnia 1936 – 6 chervnia 1939 rr. [Minutes 6. Minutes of the Conference at the Voivodeship Office on the Protection of State Borders, 19 May 1936 - 6 June 1939.]. *Derzharkhiv Volyn'skoi obl.*, f. 46, op. 9, spr. 3844. [in Polish].

“ENLIGHTENMENT HOUSES” IN VOLYN: PECULIARITIES OF THEIR EMERGENCE AND ACTIVITY (1931-1939)

Ruslana Davydiuk

Doctor of Sciences (in History), Professor,
Professor at the History of Ukraine Department,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0003-0485-5121

e-mail: davrus63@gmail.com

Abstract. The article deals with the circumstances of the appearance, forms of activity, and peculiarities of cooperation with the Polish authorities of the Ukrainian cultural and educational organisation «Prosvityanska Khata» (Enlightenment House), whose branches operated from 1931 to 1939 in the villages of the Volyn Voivodeship. It has been proved that the “Enlightenment Houses” represented the pro-government cultural and educational practices of Ukrainians in the Volyn Voivodeship. The methodology of the study is based on chronological, historical and cultural methods, as well as the method of analysis, which helped to clarify the circumstances of the creation of “Enlightenment Houses” within the framework of the “Volyn programme” of voivode Henryk Józewski, to show the forms of work of these cultural and educational centres and their importance for the national identity of Ukrainians. “Enlightenment Houses” began to appear in villages intended to replace the banned “Prosvita” and promote Ukrainian-Polish cooperation. The rapid development of the “Enlightenment Houses” was facilitated by the support of the voivodeship administration. The main forms of work were the distribution of Ukrainian books, newspapers, textbooks, opening libraries, reading rooms, concerts, founding drama clubs, organising national holidays, evenings on the occasion of Shevchenko’s Day, Christmas, Mother’s Day, academies in honour of Ukrainian

figures, literary evenings with the participation of Ukrainian intellectuals, numerous courses, and supporting the ideas of Ukrainian-Polish mutual understanding. Later, It is proved that despite the difficulties and obstacles, the activities of the «Enlightenment Houses» were an important factor in preserving the national identity of local Ukrainians.

Keywords: culture, education, Volyn, “Prosvita”, “Enlightenment Houses”, Volyn Ukrainian Organization, Poland.

Стаття надійшла до редакції 01.05.2024 р.